

АНАЛІТИЧНИЙ БРИФ

ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ЗОВНІШНЬОГО ОЦІНЮВАННЯ ПРОГРАМИ

«3D Project: розвиток попри перешкоди.
Стійке громадянське суспільство за часів пандемії
та в майбутньому»

Програма реалізувалася Фондом Східна Європа за фінансової підтримки
Європейського Союзу від жовтня 2020 року по травень 2022 року.

Зміст

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ	3
ПРО ПРОГРАМУ	3
МЕТА І ДИЗАЙН ОЦІНЮВАННЯ	3
РЕЗУЛЬТАТИ ОЦІНЮВАННЯ ЗА КЛЮЧОВИМИ ІНДИКАТОРАМИ	4
АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОГРАМИ	5
РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ І ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРОГРАМИ	5
ОПИТУВАННЯ СПІВРОБІТНИКІВ ФОНДУ	7
ОПИТУВАННЯ СЛУХАЧІВ І СЛУХАЧОК ОНЛАЙН-КУРСІВ	8
УЗГОДЖЕНІСТЬ ПРОГРАМИ І СТАЛІСТЬ РЕЗУЛЬТАТІВ	10
ВПЛИВ ВІЙНИ	11
РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ПОДАЛЬШОЇ РОБОТИ І ПІДТРИМКИ У СФЕРІ ЦИФРОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ ДЛЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	11

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

ГІ – Глибинне інтерв'ю

ГО/НУО – Громадська організація/неурядова організація

ІТТ – інструменти громадських технологій

Організації з економічної співпраці та розвитку – ОЕСР

ОГС – організації громадянського суспільства

Програма – Програма «3D Project: Розвиток попри перешкоди. Стійке громадянське суспільство за часів пандемії та в майбутньому»

ФСЕ – Міжнародна Благодійна Організація «Фонд Східна Європа»

ПРО ПРОГРАМУ

Програма «3D Project: Розвиток попри перешкоди. Стійке громадянське суспільство за часів пандемії та в майбутньому» (далі – Програма) реалізувалася Фондом Східна Європа за фінансової підтримки Європейського Союзу від жовтня 2020 по травень 2022 років.

Програма мала на меті допомогти громадським організаціям ознайомитися, розробити і впровадити у своїй діяльності інструменти громадських технологій (civic tech), щоб адаптуватися до нових реалій пандемії і коронавірусних обмежень, спростити ризики зміни формату діяльності та сприяти вирішенню актуальних проблем, з якими працюють громадські організації на місцевому і національному рівнях.¹

Програма також мала на меті посилити діяльність ФСЕ у сфері зміцнення громадянського суспільства, в тому числі й інституційну спроможність самого грантера – ФСЕ.

Цільовою аудиторією Програми є представники організацій громадянського суспільства (ОГС) і дотичних до громадської діяльності ініціатив та співробітники ФСЕ, які залучені до фінансового менеджменту, комунікаційної діяльності та управління проектами.

МЕТА І ДИЗАЙН ОЦІНЮВАННЯ

Зовнішнє оцінювання Програми «3D Project: Розвиток попри перешкоди. Стійке громадянське суспільство за часів пандемії та в майбутньому» проводилося соціологічною компанією Vox Populi Agency у період з квітня по травень 2022 року.

¹ У відповідності до змісту Угоди між ФСЕ та Єврокомісією в межах Стратегічного партнерства для розвитку спроможності ОГС в межах Східного Партнерства.

Метою оцінювання було визначити ступінь реалізації Програми за такими індикаторами: актуальність, сталість, узгодженість (з іншими видами діяльності Фонду та донорських організацій), ефективність, результативність і вплив. Критерії взяті за основу є ключовими для оцінювання проєктів гуманітарного та громадського впливу, які розроблені і застосовуються Організацією економічної співпраці та розвитку (OECD).

Зважаючи на військові дії в Україні, розпочаті на території України Російською Федерацією, у лютому 2022 року, під час оцінювання також зверталась окрема увага на те, яким чином досягнуті результати або продукти Програми можуть бути оперативним переорієнтовані на суспільні нагальні потреби, пов'язані з війною.

Оцінювання проводилося кількісними і якісними методами соціологічних досліджень, із застосуванням методу кабінетного дослідження (вивчення відкритих джерел і наданих співробітниками Фонду проєктними документами).

РЕЗУЛЬТАТИ ОЦІНЮВАННЯ ЗА КЛЮЧОВИМИ ІНДИКАТОРАМИ

За **результатами незалежного оцінювання** реалізації Програми можна стверджувати, що всі заплановані види діяльності реалізовані, і цільові групи досягнуті в усіх компонентах.

В межах програми реалізовувалися декілька компонентів:

- грантова підтримка організаціям, які втілювали проєкти в громадах. З-поміж 20 грантів було розроблено 9 цифрових інструментів (чат-боти, онлайн курси, портали), 1 з яких не працював на момент проведення дослідження (чат-бот з розробки бізнес планів). Решта грантів адвокували та популяризували використання наявних цифрових інструментів серед цільових аудиторій;
- в межах акселераційної програми були розроблені нові цифрові рішення/продукти, спрямовані на покращення взаємодії у спільнотах, або на підсилення взаємодії влади і громади. Розроблено 6 цифрових продуктів;
- коучингова програма, яка сприяла підсиленню лідерських якостей та компетенцій лідерів громадських організацій та розвитку навичок використання цих інструментів у своїх організаціях;
- онлайн-курси (з відкритих даних для НУО та держслужбовців; з дизайн-мислення та інновацій для НУО) сприяли підвищенню інституційних спроможностей громадських організацій;
- курс із дизайн-мислення став лідером за популярністю серед різних навчальних курсів розроблених Фондом;
- заходи спрямовані на інституційний розвиток Фонду, посилили його інституційну спроможність.

АКТУАЛЬНІСТЬ ПРОГРАМИ

У період впровадження (з жовтня 2020 по травень 2022 рр.) Програма була **актуальною** і відповідала потребам громадських організацій під час карантинних обмежень і зміни формату роботи. Так, більшість респондентів з числа співробітників Фонду і громадських організацій зазначили, що мали значний запит на покращення знань і навичок у сфері цифрових технологій, підтримку у сфері розробки продуктів електронної демократії і залучення громадськості до прийняття рішень. Такою об'єднаною і підтримуючою донорською платформою для них виступила Програма.

Вочевидь, більшість інструментів і продуктів, які були створені в межах Програми, призначені, перш за все, для використання у мирний час. Так, з 20-ти розроблених продуктів лише 5 на сьогоднішній день не працюють або недоступні по причині ведення бойових дій на території України. Інші продукти – сайти, чат-боти, платформи - функціонують. Втім, одним із викликів у військовий час залишається не лише функціонування цих ресурсів, але і перепрофілювання і адаптація до нагальних потреб суспільства в умовах війни – наприклад, можливість допомагати із вирішенням соціальних, гуманітарних або інших питань, пов'язаних також із залученням населення до співпраці.

Програма передбачала реалізацію **інноваційних** і, до певної міри, нетипових для донорських проєктів видів діяльності і підтримки для громадських організацій: наприклад, коучинговий компонент і акселераційна програма.

РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ І ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРОГРАМИ

На думку всіх ключових інформантів, інструменти, які розроблялися в межах грантів та акселераційної програми, виявилися **ефективними** для налагодження та покращення комунікації в середині громад та з місцевою владою. Більше половини (56%) учасників акселераційної програми, які розробляли цифрові рішення вважають, що вони є ефективними для покращення діалогу як всередині громад, так і з владою. Значній частці респондентів було складно відповісти на ці запитання (44% та 33%, відповідно).

Аналогічну думку висловили учасники грантової програми – абсолютна більшість з тих, хто вказав, що їхній інструмент функціонує, вважають, що він є ефективним для покращення діалогу як всередині громади (86%), так і з владою (93%).

- 93,75% опитаних представників ОГС, які покращили навички застосування інноваційних інструментів та знань у операційній діяльності ОГС
- 94,1% опитаних представників ОГС які покращили навички аналізу політики, управління проєктами, збору коштів та бюджетування, комунікації та адвокації
- 68,75% опитаних представників ОГС, які покращили доступу до прийняття рішень на місцевому рівні

- 82% опитаних ОГС, які підвищили здатність ефективно виконувати діяльність у режимі карантину

Учасники і учасниці Програми – всіх без винятку компонентів зазначають, що участь в заходах Програми – навчанні, грантовій програмі, акселераційному компоненті та у внутрішніх Проєктах (для співробітників Фонду) була **ефективною**.

Зокрема, завдяки Програмі учасники отримали знання і онлайн-інструменти громадського впливу, підтримку свого лідерського і управлінського потенціалу, фінансові ресурси і менторську підтримку для створення онлайн або цифрових продуктів.

На думку ключових інформантів, завдяки інформаційно-просвітницькій складовій діяльності Програми стимулювала громадян цікавитися та активніше використовувати інструменти civic tech. Так з різних чат-ботів громадяни могли дізнаватися про можливості впливати на прийняття рішень, а потім вже впливати на них, використовуючи інструменти електронної демократії.

Згідно інтерв'ю з ключовими інформантами діяльність Програми сприяла організаційному та інституційному розвитку громадянського суспільства в Україні. Одним з найпомітніших внесків у цей розвиток стали два популярні курси «Відкриті дані для НУО та державних службовців» та «Дизайн-мислення та інновації для НУО», які надали слухачам знання та навички необхідні для успішної діяльності в громадському секторі (наприклад, для моніторингу за діяльністю влади).

Ключові інформанти одностайно вважають, що Програма позитивно **вплинула** на роль громадських ініціатив, спрямованих на впровадження та популяризацію інструментів civic tech, які стали надзвичайно актуальними в умовах пандемії. Такі інструменти надали громадянам можливість дистанційно дізнаватись про діяльність влади, визначати нагальні проблеми та впливати на їхнє рішення.

Компонент з коучингу дозволив лідерам розв'язати деякі проблеми в їхній діяльності або діяльності своїх громадських організацій. Завдяки отриманим знанням та навичкам вони мають змогу практикувати коучинг у своїх організаціях.

Переважна більшість (82%) респондентів кількісного дослідження вважають, що проходження коучингової програми позитивно вплинуло на організаційний та інституційний розвиток їхньої організації. Серед прикладів, які наводили респонденти: доопрацювання комунікаційної стратегії; покращення роботи з командою у якості лідера та індивідуальний підхід у роботі з членами команди; розуміння того, як розбудувати стратегію розвитку організації; запровадження планування збільшило ефективність організації; зміна відносин в команді.

Учасники грантової програми проходили оцінку організаційної спроможності, яка на думку одного з інформантів може зробити організацію більш стійкою до несприятливих подій.

Також сам Фонд завдяки цьому проекту зміг покращити власний організаційний та інституційний розвиток. В межах Програми були покращені різні процедури, придбано різні ІТ-інструменти, проведено навчання співробітників.

ОПИТУВАННЯ СПІВРОБІТНИКІВ ФОНДУ

- 92% респондентів – жінки. 68% у віці до 39 років, решта у віці 40-59 років. Якщо до російського вторгнення абсолютна більшість (88%, 22 з 25 респондентів) проживали в м. Київ / області, то через вторгнення 52% (13 респондентів) змінили місце проживання на момент проведення оцінювання (переїзд на Захід України або за кордон);
- Респондентів просили оцінити досвід участі в тренінгах / курсах з 4-х різних напрямків. Загалом, **насамперед доцільно підкреслити, що майже всі респонденти, які брали участь у тих чи інших заходах, позитивно оцінюють їх. Зокрема, усі або майже всі учасники заходів задоволені ними, використовують отриману інформацію, відзначають покращення відповідних навичок і при цьому готові рекомендувати знайомим брати участь у цих заходах;**

Участь у тренінгах / курсах та їх оцінка: зведена інформація

n=25 (у дужках вказана кількість респондентів, які обрали відповідну відповідь)

	Брали участь	Серед тих, хто брав участь:			Індекс готовності рекомендувати
		% використали багато отриманих знань / планують	% повністю погоджуються, що знання / навички покращилися	% дуже сподобалося	
Заходи для покращення знань і навичок з комунікації	56% (14)	79% (11)	79% (11)	93% (13)	+78% (11)
Заходи для покращення навичок Проектного менеджменту	100% (25)	48% (12)	68% (17)	72% (18)	+84% (21)
Заходи з Системи управління знаннями	92% (23)	61% (14)	65% (15)	57% (13)	+70% (18)
Заходи з Фінансового менеджменту / бюджетування	28% (7)	29% (2)	29% (2)	43% (3)	+58% (4)

- Диференціація фактично має місце (крім рівня участі) за тим, наскільки сильно задоволені певним заходом (тобто в різниці між «повністю» чи «дуже» і «скоріше»).** Так, заходи з покращення навичок комунікації в цілому найкраще оцінюються їхніми учасниками. У цих заходах взяли участь 56% (14 респондентів). Вони «дуже» сподобалися 93% учасників. Крім цього, 79% використовують «багато» отриманої інформації і стільки ж

«повністю» погоджуються щодо покращення відповідних знань і навичок. Індекс готовності рекомендувати ці заходи знайомим – +78%;

- На умовно другому місці – заходи для покращення навичок **проектного менеджменту**. У них взяли участь всі 100% респондентів. «Дуже» сподобалися ці заходи 72% учасників. 48% використовують «багато» отриманої інформації, а 68% «повністю» погоджуються, що їхні знання і навички з цих питань покращилися. Індекс готовності рекомендувати ці заходи знайомим – +84%;
- На умовно третьому місці – заходи з **Системи управління знаннями**, в яких взяли участь 92% (23 респонденти). «Дуже» сподобалися заходи – 57%. Водночас 61% говорять, що вони використовують «багато» отриманої інформації, а 65% «повністю» погоджуються, що участь в цих заходах покращила їхні знання і навички. Індекс готовності рекомендувати ці заходи знайомим – +70%;
- І на умовно четвертому місці – заходи з **Фінансового менеджменту / бюджетування**. У них взяли участь 28%, або 7 респондентів. Серед учасників 43% говорять, що заходи «дуже» сподобалися. 29% використовують «багато» отриманої інформації і стільки ж «повністю» погоджуються, що їхні знання / навички покращилися. Індекс готовності рекомендувати ці заходи знайомим – +58%.

ОПИТУВАННЯ СЛУХАЧІВ І СЛУХАЧОК ОНЛАЙН-КУРСІВ

- Серед респондентів, що заповнили анкету, усі пройшли курс з дизайн-мислення і лише 1 респондент – курс з відкритих даних;
- 86% слухачів – жінки. 57% у віці до 39 років, ще 38% у віці 40-59 років.
- Більшість респондентів (71%) не переїжджали після 24 лютого 2022 року і проживають у тому ж населеному пункті (15 з 21 респондента). Змінили місце проживання 29% (6 респондентів). Усі респонденти мають певну форму вищої освіти, 86% мають просто повну вищу освіту;
- 71% (15 з 21 респондента) повідомили, що мають досвід громадської діяльності не менше 3-х років. 14% мають досвід до 3-х років (3 респонденти).
- Серед респондентів, які мали досвід громадської діяльності, більшість працюють за напрямком роботи з молоддю (69%). Інші топ-напрямки: ефективне управління та громадянське суспільство (44%), допомога ВПО, біженцям (38%) і місцевий економічний розвиток (31%). Респонденти-слухачі представляють різні рівні громадської активності – від рівня громади до національного рівня;
- **Слухачі онлайн-курсу щодо дизайн-мислення позитивно оцінюють його і відзначають покращення власних знань і навичок.** «Дуже» сподобався цей курс 67% (ще 33% він «скоріше» сподобався).

- 38-52% «повністю» погоджуються, що внаслідок участі в курсі покращилися їхні знання і навички щодо інноваційних інструментів у щоденній діяльності, комунікації з громадськістю, застосування дизайн-мислення, роботи з цільовою аудиторією проєкту (загалом 86-90% «скоріше» або «повністю» відзначають покращення знань і навичок). Індекс готовності рекомендувати курс знайомим – +57%;
- Респонденти переважно на 4-5 оцінюють свої навички Civic Tech – 62%, хоча з них лише 24% на 5 оцінили свої знання. Ще 24% оцінили свої знання на 3, а ще 14% – на 2.
- Онлайн-курс з відкритих даних пройшла лише 1 респондентка. Курс щодо відкритих даних дуже сподобався респондентці і дещо з отриманої інформації було використано чи планується до використання. Ця респондентка точно готова рекомендувати курс своїм знайомим. Респондентка на 4 оцінює свої знання і навички з адвокації. При цьому, вона повністю погоджується, що завдяки цьому курсу покращилися її знання і навички зі сфери роботи з відкритими даними, зі сфери аналізу політики, зі сфери адвокації.

Завдяки Програмі збільшився рівень застосування інноваційних інструментів, зокрема рішень civic tech, організаціями громадянського суспільства та громадами. Інформаційні, адвокаційні та навчальні Заходи в межах різних компонентів Програми стимулювали цільові аудиторії (місцева влада, представники громадянського суспільства, пересічні мешканці) до більш активного використання інструментів та рішень, що впроваджувалися.

На підставі висловлювань ключових інформантів можна зробити висновок, що коучинговий компонент був найбільш ефективним та найуспішнішим компонентом Програми. Це обумовлюється тим, що участь у ньому допомогла лідерам громадських організацій розв'язати проблеми, які накопичились в них за час пандемії. І завдяки пройденому навчанню учасники можуть використовувати коучинговий підхід у своїх організаціях.

Всі респонденти, які брали участь у коучинговій програмі, зазначили що вона їм сподобалася. Також 100% за нагоди будуть її рекомендувати (поставили бали 8-10, 64% поставили 10). Переважна більшість учасників (82%) багато чого використали, а решта (18%) вже дещо використали, або планують використати. Майже всі респонденти² (91%) отримували індивідуальні коучингові консультації і вважають їх дуже (82%) або скоріше (9%) корисними.

Серед результатів участі у коучинговій програмі респонденти називали зміни у власному стилі керівництва командою та готовність делегувати колегам більше повноважень, організаційний розвиток (наприклад, розуміння як побудувати стратегію).

² З 11 осіб, які зазначили, що брали участь у цьому компоненті – 7 лідерів ГО/ініціативних груп, 3 представників ГО, 1 член ГО.

Один з інформантів згадав оцінку організаційної спроможності, яку проходили учасники грантової програми. Зі свого боку всі учасники грантової програми, які проходили оцінку, стверджують, що вона була корисною. 60% з тих, хто проходив оцінку, користувалися дорожньою картою розвитку і в переважній більшості вважають її корисною. Також всі учасники вважають корисною допомогу фахівців Програми «3D Project» під час проведення оцінки оргспроможності і розробки дорожньої карти розвитку. 93% опитаних будуть рекомендувати таку вправу за нагоди.

Серед результатів участі у акселераційній та грантовій програмах респонденти називали збільшення кількості користувачів їхніх рішень, як на рівні індивідуальних користувачів, так і за кількістю охоплених громад. Респонденти очікують збільшення кількості користувачів, а також розширення географічного охоплення – вихід на всеукраїнський рівень.

УЗГОДЖЕНІСТЬ ПРОГРАМИ І СТАЛІСТЬ РЕЗУЛЬТАТІВ

Сталість результатів Програми, так само як і **узгодженість** її з діяльністю інших донорських організацій, полягають, перш за все, в тому, що свій основний здобуток – знання про цифрові інструменти громадського впливу, комунікації, адвокації, належного врядування, тощо, бенефіціари матимуть змогу адаптувати і застосувати в межах різних пріоритетних видів діяльності, в тому числі і з урахуванням надзвичайного військового стану. Як говорять самі учасники дослідження, під час воєнного стану потреба в онлайн-інструментах не тільки не зменшилась, але і навіть набуває в окремих випадках більшої ваги (наприклад, пошук необхідної інформації про послуги для різних категорій населення, отримання психологічної підтримки, пошук житла, координація волонтерської роботи тощо).

У найближчій перспективі організації-учасниці Програми потребуватимуть додаткової підтримки для: переорієнтування своєї роботи під нагальні військові або після-воєнні потреби. Окремо варто звернути увагу на синергію як між компонентами Програми, так і між її змістом та іншими пріоритетами Фонду, наприклад, розвиток інструментів електронної демократії в межах платформи E-DEM.

Діяльність цієї Програми органічно доповнила інший проект Фонду, а саме - Платформу електронної демократії E-DEM. Ключові інформанти впевнені, що всі інструменти та рішення розроблені в межах Програми продовжать працювати, і деякі з них стануть більш корисними після завершення війни. Головною умовою для їхнього функціонування є завершення війни і відновлення доступу до джерел і даних з якими працювали ці інструменти.

Створені навчальні курси продовжать працювати та очікується, що вони матимуть попит з боку представників громадського сектору.

- Через початок повномасштабної війни наприкінці лютого поточного року деякі компоненти не були завершені в повній мірі (діяльність, що передбачала групову роботу в офісі, публічні презентації) або не були повністю розроблені/впроваджені інструменти в межах грантів або акселераційної програми.
- У той самий час Фонд зміг спрямувати залишок коштів на задоволення гуманітарних потреб, актуальних в умовах військового часу (наприклад, на допомогу вимушеним переселенцям).
- Також в умовах військового часу і обмежень доступу до відкритих даних, зменшилась функціональність деяких продуктів, які були розроблені в межах Програми. Проте можна, очікувати, що ці продукти будуть користуватися попитом споживачів після завершення війни.
- Декілька респондентів зазначили, що не змогли реалізувати інформаційну кампанію, через початок повномасштабної війни. Можна припустити, що у випадку кампанії до користування інструментами вдалося б залучити більше людей.
- Згідно з відповідями ключових інформантів, значну частку функціонуючих інструментів було адаптовано до умов військового часу.
- З 20-ти грантів і проєктів, які передбачали розробку цифрових рішень та/або продуктів, успішно продовжують функціонувати 15 (чати-боти, платформи або веб-сайти), що в умовах військового стану є відносно високим показником і в цілому може свідчити про те, що більше половини грантерів змогли оперативнo переорієнтуватися у своїй роботі і продовжити підтримувати активність своїх цифрових продуктів.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ПОДАЛЬШОЇ РОБОТИ І ПІДТРИМКИ У СФЕРІ ЦИФРОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ ДЛЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Міжнародним донорським організаціям

- Ймовірно, у найближчий час, через військові виклики і переселення громадян, такий формат не лише не втратить своєї актуальності, але і потребуватиме подальшої підтримки з боку донорів для його поширення у різних гуманітарних сферах. Так, системного підходу потребуватимуть такі сфери як продовження/координування/підтримка волонтерської діяльності, робота з внутрішньо переміщеними особами в громадах, синхронізація запитів, потреб і відповідей на ці потреби з боку громади.
- Водночас, додаткового вивчення серед неурядових організацій потребуватиме тема адаптування або впровадження нових цифрових інструментів, актуальних до потреб воєнного і поствоєнного періоду, надання послуг віддалено.
- Пріоритетними для подальшої донорської підтримки можуть виявитися такі види діяльності як коучингова підтримка, надання грантів для розвитку електронних або цифрових сервісів у громадах, надання соціальних послуг і різних видів підтримки неурядовими організаціями в тому числі й онлайн.

- В умовах ведення бойових дій на території України, а також із завершенням гострої фази військового конфлікту варто використовувати напрацьовані підходи із супроводу і підтримки неурядових організацій, волонтерів та активістів у застосуванні цифрових інструментів для оптимізації своєї діяльності.
- Окрему варто увагу приділити підтримці неурядових організацій у сфері збереження і покращення їхньої інституційної спроможності, відновлення своєї роботи і підтримки психологічного ресурсу представників неурядових організацій у післявоєнний час.

Виконавцю Програми – Фонду Східна Європа

- Результати реалізації Програми за різними напрямками демонструють, що поєднання діяльності з розвитку громадських організацій і розвитком власної спроможності є успішним. В подальші проекти, які передбачають навчання і інституційну підтримку ОГС, варто включати компоненти із організаційного розвитку самого Фонду – це має додану вартість і в перспективі позитивний вплив на подальшу роботу із грантерами і партнерами.
- Завдяки напрацьованому колу контактів із партнерами, які вже мають у портфоліо наявні цифрові продукти і технології, ФСЕ може виявити сфери для подальших «інтервенцій» та ініціатив громадських організацій із розвитку цифрових інструментів у громадському секторі.
- За наявності ресурсів варто дослідити думку грантерів і партнерів Програми щодо модифікації наявних продуктів із урахуванням вимог військового стану, а також періоду повоєнного часу.
- Популяризувати результати цієї Програми серед представників донорської спільноти. Поширювати інформацію про наявні онлайн-курси серед представників ОГС.
- У найближчий час актуальною сферою підтримки і розвитку організацій стане тема «негайного реагування» або перефармування своєї роботи (emergency) – на це варто звернути уваги при плануванні подальшої грантової діяльності.

Організаціям громадянського суспільства

- Після завершення бойових дій на території України переглянути і адаптувати наявні розроблені продукти (як завершені, такі і ті, які не були завершені на момент початку бойових дій на території України) до суспільних потреб повоєнного часу.
- Взаємодіяти із міжнародними донорськими організаціями на предмет задоволення своїх потреб у сфері організаційної підтримки, менторства, коучингу і надання психологічної підтримки для продовження діяльності своїх організацій.

- Використовувати наявні знання про цифрові інструменти громадського впливу, інституційної та організаційної спроможності для підготовки грантових проєктів, актуальних після завершення активної фази бойових дій на території України.